

Pracovní migrace rumunských krajanů z Banátu do pražského

podniku Mitas, a.s.

Lukáš Hanus

Západočeská univerzita

O životě krajanů v rumunském Banátu již bylo napsáno mnohé. Především v první polovině devadesátých let dvacátého století bylo šest vesnic v jižním výběžku Rumunska, izolovaných od okolního obyvatelstva, vysoko v horách, zájmem mnoha českých sociálních vědců (např. Milana Secká, Milada Heroldová, Jaromír Jech, Václav Scheufler, Jaroslav Vaculík, Jana Šindelářová a další). S vědeckým zájmem o „ztracené“ krajany přišel později i zájem humanitární se snahou pomoci jim v existenčně svízelné situaci. Následkem těchto akcí se rozšířilo obecné povědomí o českých krajanech žijících podle zmizelých českých tradic i mezi širokou veřejností. Po pádu sovětského komunistického bloku se stalo snadnějším odcestovat ze země a navštívit příbuzné v Čechách, kteří se vrátili ve státem organizované reemigraci po druhé světové válce. Mnoho se rozhodlo reemigrovat do Čech a zlepšit tak svůj ekonomický i sociální status.

České vesnice v Banátu se od svého založení kolonisty v první polovině devatenáctého století vyznačují velice skromným životem, etnickou homogenitou s autarktním systémem zemědělství. Vesnice jsou i v současnosti živoucí studnicí původního českého folklóru a kultury. Touha zlepšit náročný život v rumunském Banátu, vyznačující se každodenní náročnou prací v zemědělství a prakticky nulovou možností pracovního uplatnění ve velice chudém regionu, podnítil odchod obyvatelstva z vesnic do větších měst a také zpět do Čech. Vesnice se v současnosti vylidňují a především mladí odcházejí hledat nové možnosti uplatnění mimo své rodiště. Z některých z šesti českých vesnic již odešlo prakticky všechno práceschopné

obyvatelstvo .

V minulosti proběhlo několik reemigračních vln různého charakteru. Nejsilnější návratová vlna byla po druhé světové válce, na kterou současná reemigrace v mnohém navazuje. Za komunistického režimu bylo odchodům ze země zabraňováno a když se uskutečnily tak probíhaly pouze ilegálně. Nicméně rodinné vazby na příbuzné v Čechách nevymizely a v lidech v Banátu přetrvává idealizovaná představa o životě v Čechách - původní domovině. Současná reemigrace má výrazně individuální ráz. Český ani rumunský stát se nijak neangažují na přesunu obyvatelstva jako v poválečných letech, protože imigrace nemá politickou podporu.

Nikoliv všechny současné vlny reemigrace krajanů mají individuální ráz. Evangelická církev z Lovosic a Chebu pomáhá v návratu evangelíkům z vesnice Sv. Helena a po reemigraci je v Čechách různými způsoby podporuje (Nešpor 2002:56). Dalším proudem vymykající se většinovému charakteru je pracovní migrace krajanů do pražského gumárenského podniku MITAS a.s. (dále jen Mitaska). Tomuto fenoménu jsem věnoval samostatný terénní výzkum v jarních měsících roku 2006. Tento příspěvek je shrnutím výsledků terénního antropologického výzkumu zabývajících se aspekty motivace k odchodu krajanů z Rumunska, historií odchodu a jeho průběhem. Dále pak aspiracemi krajanů, předpoklady návratu a jeho charakteru. Zabývá se vývojem adaptace krajanů v ČR, jejich integrací do majoritní společnosti, jazykovými potížemi, proměnou chápání etnicity samotných krajanů, zachycením plánů krajanů do budoucnosti v optice rodinných vazeb, náboženstvím a ostatními důležitými aspekty jejich stylu života přineseného z Rumunska.

V případě Mitasky se nedá hovořit o organizované reemigraci. Neexistuje žádná platforma zajišťující zprostředkování odchodu. Obyvatelé odcházející do Mitasky se přesunují individuálně, někdy v menších skupinkách sourozenců či kamarádů z vesnice. Menší část z nich využila služeb některého z krajanů nepravidelně jezdícího mezi Rumunskem a ČR. Jelikož tato migrace je záležitostí mladých lidí, kteří zanechávají své rodiče na místě, odcházejí nalahko pouze z osobními věcmi. Větší skupina lidí se dostala do Čech

v náboru, který organizoval vedoucí vulkanizačního oddělení závodu p. Lysý (původem z Banátu). Závod mu v roce 2002 poskytl autobus s řidičem. Dle jeho slov chtěl “umožnit mladým chlapcům aby si vydělali nějaké peníze, protože v Banátu nemají co na práci”. Mitaska je s pracovníky z Banátu velice spokojena a proto zaplatila dvě cesty autobusem, kdy přišlo 41 lidí. Většina dotázaných uvedla, že informace o možnosti pracovat v Mitasce dostali buď od svých příbuzných či sousedů, kteří v závodě pracovali.

O pracovní místa zastávaná krajaný není ze strany majority zájem. Jedná se o velmi náročnou práci, na kterou jsou mladí krajané ,vyhlášení svou pracovitostí až dřičstvím, zvyklí z Banátu. Jsou proto Mitaskou vyhledáváni a oblíbeni a podnik se nijak netají tím, že jde o nejpracovitější a nejdůvěryhodnější pracovníky v provozu. Fenomén odchodu krajanů do Mitasky je záležitostí spíše mladších lidí do třiceti let. Mladší lidé, kteří ještě nemají rodinné závazky se lépe adaptují i integrují v cizím prostředí. První krajané, kteří přišli pracovat do Mitasky, přišli v roce 1992. Jednalo se asi o ,“30 mladých mužů a žen, kteří byli kompletně zaměstnáni v podnicích a ubytováni v podnikových ubytovnách“(Secká 1993). Jejich pracovní poměry byly vázány na předem stanovenou dobu, ale dalo se předpokládat, že mnozí z nich budou chtít zůstat v ČR. Od těch dob jejich počet v podniku plynule stoupá (Mitas 2005).

Motivací k odchodu pro reemigranty je finanční zisk, zvýšení životní úrovně, touha po uplatnění, a také chuť podívat se do Čech a zkusit si zde pracovat. Krajané, kteří se dokázali v ČR prosadit se do jisté míry stali místními vzory a tak se časem i pro ostatní stalo mírou úspěchu „umět se v těch Čechách chytit“ (Rosůlek 2001:23). Od začátku mnozí z krajanů plánují přesun svých příbuzných k sobě do ČR. Především sourozence a mladší příbuzné. Někteří mladí muži se odchodem do Čech vyhnou nástupu na základní vojenskou službu. Vzhledem k tomu, že většinou neuvažují o návratu je toto také jeden z možných motivačních prvků. Většina dotazovaných žila ze začátku u svých příbuzných, někteří přespávali první týdny do vyřízení pracovního povolení u přátel a hovořili o velké nejistotě v tomto přechodném období.

Pražský závod MITAS a.s. se nachází v Hostivaři. Závod má čtyři hlavní sekce: konfekce (zde pracuje nejvíce krajanů), vulkanizace, příprava směsí, válcovna ("lankárna"). Reemigranti střídají všechny směny a po každých 14 dnech mají čtyřdenní volno. Platy se pohybují od 10 000 korun do 15 000 korun podle předčasových hodin. Mitaska vypomáhá svým zahraničním zaměstnancům zajištěním ubytování a finančními příspěvky na bydlení a stravu. V současné době je komunita rumunských krajanů v podniku velmi silná (asi 120 zaměstnanců včetně žen pracujících v sekci válcovny). Ubytovaní zajišťuje firma ve dvou pronajatých ubytovnách nedaleko závodu. Krajané bydlí většinou spolu i když oficiálně neexistuje národnostní klíč při obsazování lůžek. Častým jevem je soužití sourozenců a manželských párů na jednom pokoji. Rodiny s dětmi se na ubytovně nevyskytují. Návštěvy jsou povoleny pouze přes den, v noci nesmí zůstat nikdo kdo není trvale přihlášen na ubytovně. To komplikuje možnost návštěv rodinných příslušníků z Rumunska, protože krajané je nemají kde ubytovat. Taktéž adresa ubytovny neplatí jako trvalá adresa a proto si krajané musí přihlašovat trvalé bydliště na adresách svých příbuzných nebo přátel. Závod nabízí pracovníkům možnost kvalifikačních kurzů pro obsluhu závodních strojů a přepravníků, někteří krajané této možnosti využívají.

V Mitasce jsou pracovníci rumunské národnosti nejpočetnější zahraniční skupinou. Jejich počet zde zhruba od příchodu prvních krajanů do podniku v roce 1992 stále roste. Tento růst lze připsat hlavně zkazkám, které v českých vesnicích šíří lidé s přímou zkušeností s prací v tomto závodě.

Sociální síť krajanů v Mitasce je zdrojem dalších pracovních příležitostí pro členy jejich etnického společenství v Banátu. Krajané se navzájem informují o možnostech práce v závodě a přivádějí své příbuzné, přátele a sousedy. Komunikaci mezi zaměstnanci v podniku také napomáhá to, že společně bydlí ve dvou podnikových ubytovnách a scházejí se při různých společenských a kulturních akcích pořádaných sdružením Banát či Krajským odborem ministerstva zahraničních věcí.

V současné době neexistují legislativní překážky, které by znemožňovaly reemigraci. Český stát nemá žádný státní motivační program

pro přesílení. Odchod z Rumunska však není jednoduchou záležitostí. Aparát byrokracie je silný v obou státech a získat povolení k pobytu je časově, taktéž finančně, náročné. Od roku 1995 mohou krajané získat trvalý pobyt (většinou na 10 let) na základě prokázání českého původu. Povolení k pobytu cizincům na území ČR vydává ministerstvo vnitra ČR. Povolení k zaměstnání vydává Úřad práce ČR. Mitaska může zahraniční pracovníky zaměstnat pouze pro prokázání, že o nabízenou práci nemají zájem občané ČR. Občanství není automaticky přiznáváno, jako v poválečných letech..

Krajané se musí po příjezdu adaptovat v několika rozličných prostředích. Jedná se o prostředí pracoviště, multinárodnostní prostředí ubytovny (především na druhé, kapacitnější ubytovně na Zahradním městě) a pak mimopracovní okolí. Sociální adaptace krajanů probíhá poměrně dobře a napomáhá jí, kromě jisté znalosti jazyka a podpory ze strany ostatních krajanů pracujících v podniku, z nichž mnozí jsou jejich blízkými příbuznými, také kulturní a historická spřízněnost. Spřízněnost je ale paradoxně současně původcem problému v adaptačním procesu. Všichni reemigranti z českých vesnic v Banátu jsou již několikátou generací, která se narodila a vyrostla v Rumunsku. Po příchodu se reemigranté „nesetkávají se svou mateřskou společností a jejími kulturními vztahy, nýbrž s vývojově posunutou společností, a s modifikovanými hodnotami“ (cit. Nešpor 2002:34). Nejzřetelněji to asi odráží jejich vztah k religiozitě, a posun české společnosti, který v této oblasti prodělala za posledních minimálně sto let. Předpoklady a očekávání, které si s sebou do Čech nesou (často idealizované) narážejí na realitu a zpomalují tak proces adaptace i integrace. Jedním z překvapivých problémů je řeč. Respondenti uvádějí potíže hlavně při zaučování v zaměstnání. Vysoce náročná příprava gumových směsí s sebou nese široký technický aparát názvů, se kterými se většina krajanů dříve nesešla. Na běžné úrovni probíhá doplňování jejich slovní zásoby četbou časopisů a kontaktem s již déle usídlenými krajany. V daleko menší míře i se členy české majority. V přizpůsobení se podmínkám si krajané navzájem velmi pomáhají a obecně platí, že jejich adaptace probíhá poměrně harmonicky, i když někteří z nich se třeba poprvé v životě dostali do velkoměstského prostředí.

Adaptaci krajanům jistě napomáhá jejich kladný vlastenecký vztah k ČR. I když se krajané adaptují velice dobře, tak přesto, nebo právě proto, stále vyhledávají organizovaná krajská setkání. Přesídlenci mají stále tendence se spolčovat, což omezuje riziko pocitu izolovanosti s kulturní změnou, která reemigraci provází, ale snižuje možnost integrace do české majoritní společnosti (především ve velkoměstském prostředí). Většina respondentů navštěvuje Rumunsko dvakrát ročně, a to obvykle v termínech hlavních náboženských svátků. Reálně ovšem záleží na podniku, zda je v požadované době uvolní. Vztahy s členy ostatních národů jsou dobré jak na pracovišti tak na ubytovnách. Etnicky rumunští pracovníci drží s krajany a tvoří společnou skupinu přátel a důvěrníků.

Jelikož reemigranti v Mitasce nepřicházejí s českou majoritou příliš do kontaktu nejsou známy případy konfliktů. Sami respondenti hodnotí vztahy na pracovišti jako velice dobré a to jak s českým vedením, tak s ostatními národnostmi pracujícími v podniku. Útočištěm pro krajany je komunita rumunských Čechů na ubytovně. Společně se svými kolegy se odehrává většina jejich pracovního i osobního života ve volném čase. Ten pokud tomu počasí dovolí, tráví hraním fotbalu, jinak sledují filmy na DVD přehrávačích. Oblíbená hudba je nejenom rumunská a česká dechová, ale krajané poslouchají také současné taneční kapely progresivních žánrů. Ostatní volné chvíle tráví údržbou vlastních automobilů, či návštěvami hospod v blízkém okolí ubytovny. Obě restaurační zařízení navštěvují především pracovníci závodu cizích národností, takže zde ke kontaktu s majoritním obyvatelstvem nedochází. Ke kontaktu s majoritou dochází při pravidelných návštěvách diskoték, kde se snaží seznámit s českými i česko-rumunskými dívkami. Někteří respondenti si stěžují, že především v Praze je pro ně na diskotékách těžké se seznámit. Ve chvíli kdy se dívky dozví o jejich rumunském původu, ztrácejí zájem. Proto krajané navštěvují hlavně vesnické zábavy v krajích, kde žijí přesídlenci. Z Prahy jezdí především na Plzeňsko (i do Plzně samotné) a do dalších bližších regionů, jako je např. Chebsko. Očekávají, že jejich šance na seznámení se zvýší. Krajané cítí větší možnost, že ve vesnickém prostředí naleznou věřící partnerku. Jen menší část z nich má přítelkyně nebo manželky přímo v Banátu, nebo jsou s nimi v Praze. Pokud pracuje muž v Mitasce je

skoro pravidlem, že jeho manželka zde pracuje také. Důvodem je společné ubytování. Najdou se ale i výjimky.

Co se náboženského života týče, někteří z respondentů navštěvují pravidelně kostel, a to v neděli, pokud jim to rozvrh služeb dovolí. Ani v kostele nedochází ke kontaktu s majoritním obyvatelstvem, natož navázání styků či participaci na chodu náboženské obce. Náboženskému životu se věnují především při návštěvách Rumunska.

Mnoho reemigrantů, kteří v minulosti pracovali v Mitasce využilo svých úspor k nákupu rodinných domů na vesnici, či nákupu bytů v menších městech či blízkém okolí Prahy, jelikož mimo Prahu jsou nemovitosti výrazně levnější. Odcházejí především do Ústí nad Labem, kde shánějí práci v průmyslových podnicích, či na Žatecku a Chebsku, kde se věnují práci v zemědělství nebo na železnici. Několik krajanů bydlí na Kladně a denně odsud dojíždí do Prahy. Práce v Mitasce využívají hlavně mladí lidé jako prvního zaměstnání pro nabytí kapitálu a taky ho tak mnozí chápou. Někteří respondenti projeví přání žít u svých příbuzných v menších městech a na vesnicích, hovory o ubytovacích možnostech a cenách nemovitostí jsou velice časté. Po dobu svého pobytu v podniku nechtějí opouštět ubytovnu. Společnost krajanů jim napomáhá v orientaci v každodenním životě, přináší jim informace, podporu a zbavuje pocitu izolovanosti. Krajané v Mitasce pěstují společenské styky spíše v krajské komunitě případně s imigranty rumunské národnosti.

Sociální mikroklima závodu vytváří poměrně uzavřený svět, který krajané opouštějí jen zřídkakdy. Většinu svého času stráví v prostředí závodu, ubytovny či v komunitě krajanů. Na celkovém počtu zhruba 270 řadových zaměstnanců se Češi podílí méně než dvěma procenty. Rumunští krajané sice tvoří nejpočetnější skupinu (asi 120 lidí), pro většinu lidí v závodě však zůstávají „Rumuny“, a to i přesto, že ostatní pracovníci vědí o jejich etnickém původu. Bohužel pro krajané, je tento přístup jedním z faktorů, který se podílí na jejich slabší psychické adaptaci a etnické marginalizaci. Požadavky i aspirace reemigrantů se i přesto poměrně úspěšně harmonizují s majoritní společností. Krajané však stále cítí svojí odlišnost od okolního obyvatelstva. Okolí jim v podstatě nedává najevo, že by byli Češi, tak jak by se oni rádi cítili

být, tj. etničtí Češi, součást majority. Ani členové majority jim nedají pocítit svou náklonnost, protože ke kontaktům spíše nedochází. Proto se i u lidí působících v podniku několik let lze setkat s jistou ambivalencí v chápání jejich etnicity. S tímto fenoménem jsem se přímo v Banátu neseťkal. Z častých rozhovorů na toto téma s obyvateli vesnic Šumice a Rovensko bylo zřejmé, že cítění identity českých krajanů přímo v Rumunsku je velmi jasné a postrádá váhavost. Došel jsem ke zjištění, že krajané v Mitasce se po jisté době strávené v ČR stále vymezují oproti majoritě a nedošlo tak v drtivé většině k jejich integraci. Ta probíhá daleko lépe u přesídlenců usazujících se na vesnicích a menších městech u trvale usídlených příbuzných. Krajané se tak stále cítí být „rumunskými Čechy“ i když jejich sociální adaptace proběhla uspokojivě.

V současné době dochází k útlumu odchodu mladých lidí z českých vesnic. Skoro všichni totiž již odešli a v současnosti, dle vyjádření informátorů, ve vesnicích není skoro nikdo zletilý kdo by mohl odejít pracovat do Mitasky. Dá se očekávat, že návraty krajanů z Mitasky zpět do Rumunska budou ojedinělé. Týkat se budou spíše lidí, kteří se nedokázali integrovat do české společnosti. Informátoři, kteří jsou v podniku déle než rok a půl shodně vyprávěli, že by rádi zůstali v Čechách a pokusili se, po nabytí nutného kapitálu, přestěhovat za svými rodinami do jiných krajů ČR a usídlit se tam natrvalo. Společné pro všechny mnou oslovené krajany bylo poměrně rozsáhlé plánování do budoucna, jakož i nostalgie po rumunské domovině.

Mitaska si otevřeně cení práce svých zaměstnanců z řad krajanů a je vděčná za každého nového příchozího. Lidé zde pracující, využívají vydělané prostředky k zajištění svojí existence a většinou se stěhují mimo Prahu. Nedá se předpokládat, že by z řad jejich potomků vyrašila nová generace dělníků. Děti dostávají ve školách dobré vzdělání a zcela bez problémů se integrují (pokud se již nenarodili v ČR).